

ANADİLİNİN ÖNEMİ

ANADİLİNDE EĞİTİM

Eğitim Sen Yayınları
Güncellenmiş 3. Baskı
Ankara, Şubat 2024

EĞİTİM SEN

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası

Adına Sahibi

Kemal Irmak

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Zülküf Güneş

Dizgi / Tasarım

Serpil Ergün

Yayın Yönetim Yeri

Cinnah Cad. Willy Brandt Sokak No: 13 06680

Çankaya / ANKARA

Tel: +90.312 439 01 14 (pbx) / Fax : +90.312 439 01 18

Web: www.egitimsen.org.tr

E-mail: bilgi@egitimsen.org.tr

Güncellenmiş 3. Baskı / 5000 Adet

Eğitim Sen Tarafından Hazırlanmıştır.

Yayın Hakkı Eğitim Sen'e Aittir.

Baskı: Yorum Basın Yayın Sanayi Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak No: 7/9

Çankaya/Ankara

Tel: 0312 395 21 12

İÇİNDEKİLER

Giriş: Anadilinin Önemi, Anadilinde Eğitim	7
Dil Sadece Bir İletişim Aracı Değildir!	8
Dilin Farklı Biçimleri	9
Anadil, Anadili ve Anadilinin Öğretimi	10
Dünya Dilleri: İnsanlığın Dil Hazinesi	11
Dillerin Yok Olması/Edilmesi, Dil Kırımı ve Dil Emperyalizmi	11
Tek Dilliliğin Karşısında Çok Dillilik	14
Çok Dilli Eğitim Politikası ya da Çift Dillilik Anlayışı	15
Bazı Ülkelerde Çok Dilli Eğitim Modelleri	16
Türkiye’de Anadilinde Eğitim Tartışmaları	25
Anadilinde Eğitim İlkesi Nedeniyle Eğitim Sen’e Açılan Kapatma Davası, AİHM’de Mahkûm Edildi	30
Temel Yaklaşımımız	31
Önerilerimiz	33
Kaynakça	37

Başta Doç. Dr. Kemal İnal olmak üzere bu broşürün hazırlanmasında emeği geçen Eğitim Sen Anadili Atölyesi katılımcılarından Prof. Dr. Fatma Gök, Yrd. Doç. Dr. Olgun Akbulut, Zeri İnanç, Ünal Özmen, Dr. Elçin Aktoprak, Doç. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy, Cumhur Bal, Sami Tan ve Kadir Yalınkılıç ve atölye dışından görüş ve önerilerini bizlerle paylaşan Necmiye Alpay'a teşekkür ederiz.

Eğitim Sen Merkez Yürütme Kurulu

Broşürün Üçüncü Baskısı İçin Not

Sendikamızın Anadili Atölyesinde yer alan akademisyen ve dil grubu temsilcilerince hazırlanan “Anadilinin Önemi ve Anadilinde Eğitim” adlı broşürümüz, yaygın bir şekilde dağıtılarak önemli bir ihtiyaca yanıt oluşturmuştu. İlk ve ikinci baskısının tükenmesi üzerine, 21 Şubat 2024 Dünya Anadili Günü öncesinde bu kıymetli çalışmayı gözden geçirerek yeniden üyelerimizle paylaşıyoruz. Özellikle siyasi iktidarın temel hak ve özgürlükleri yok saydığı ve bunların içini fiilen boşalttığı bir dönemde, eğitim hakkı başta olmak üzere birçok hakkın kullanımını doğrudan etkileyen bir hak olarak anadilinde eğitim hakkını anlamak ve savunmak önemini artırıyor. Çocuk haklarının ve eğitim biliminin temeli olarak görülen anadilinde eğitim hakkına dair uygulama örneklerine ulaşabileceğiniz broşürde, sendikamıza açılan kapatma davası sonrasında AIHM’in devletin anadilinde eğitim talebini cezalandırmak yerine bu konuda bizzat kendisinin sorumluluk üstlenmesi gerektiğini belirten kararına dair bir bölüm de yer almaktadır.

Her gün daha fazla düşmanlaştırma ve nefret diline maruz kaldığımız ve hukuksuzluğun had safhaya çıktığı bir dönemde, siyasi iktidarın tek tipçi toplum mühendisliğine karşı, farklılıklarımızla birlikte eşitçe ve özgürce yaşayabildiğimiz, demokratik bir eğitim ortamının inşa edildiği, eşit yurttaşlık ilkesinin yaşam bulduğu bir hayatı hep birlikte var edebileceğimizi biliyoruz.

Eğitim Sen Merkez Yürütme Kurulu
Şubat 2024

GİRİŞ

ANADİLİNİN ÖNEMİ, ANADİLİNDE EĞİTİM

Dil, bir iletişim aracı olmaktan çok daha fazla şeyi ifade eder. Her dil, o dili konuşan toplumun tarihinin ve kültürünün taşıyıcısıdır da. “Bir lisan bir insan, iki lisan iki insan” atasözü, birden fazla dil bilmenin kişiye katacağı zenginliği çok güzel vurgular. Birey ne kadar çok dil bilirse, ufku da o kadar genişler. Ancak her insan için kendi anadilinin ayrı bir önemi ve yeri vardır. Anadili, kişinin dünyayla ilk iletişim kurma sürecinde edinip öğrenmeye başladığı ve dolayısıyla kişiliğinin, kimliğinin, duygusal ve zihinsel gelişiminin ayrılmaz bir parçası niteliğini taşıyan dildir. İkinci bir dili öğrenmediğimizde bir eksiklik yaşayabiliriz ama anadilimizi yitirdiğimizde benliğimizin ve kimliğimizin, duygusal ve zihinsel bütünlüğümüzün çok önemli bir tamamlayıcısından mahrum kalırız. Anadilinizi konuşmadığınızı bir düşünün! Ne olur acaba? Kişi kendini başka bir dilde ifade edemez mi? İlle de kimliğini yaşayabilmesi için anadilini kullanabilmesi şart mıdır? Sorular arttırılabilir; ama gerçek olan şudur ki, anadilimiz, kendimiz ve kimliğimiz kadar hayati, gerçek ve önemlidir.

Bir dili kullananlar bulunduğu müddetçe, o dilin yok olmayacağı açıktır. Ancak günümüzde pek çok dil yok olma/edilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Modern yaşamın doğal akışı içinde kullanılmaktan vazgeçilen, o dili kullanan toplum fertlerinin azalmasıyla, artık kullanan kalmadığı için kendiliğinden yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan dillerin yanı sıra bir de konuşuldukları ülkelerin devletlerince yasaklandığı için gelişmesi engellenen, bu nedenle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan diller bulunmaktadır. Yeryüzünde insanlığın ortak kültürel zenginliğinin nadide birer parçası olan dilleri, tehlikeli gören, yasaklamaya, dolayısıyla yok etmeye çalışan ülkeler bulunmaktadır.

Özellikle ulus-devlet inşa süreçlerinde homojen (mensupları birbirine benzeyen) bir topluluk yaratma politikalarının, kültürel ve dilsel çeşitlilik ve zenginlikler açısından ciddi tehdit ve tehlikelere yol açtığı bilinmektedir. Bilim çevreleri bu tehlikenin ortadan kaldırılmasının ve dilsel zenginliğin korunmasının ancak anadillerinin öğretimiyle ve anadilinde eğitimle mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Bu bilimsel doğruyu dikkate alan pek çok ülkede çok dilli eğitim modelleri geliştirilerek hayata geçirilmiştir. Çok dilli bir gerçekliğe sahip olan ülkemizde ise bu süreç henüz tartışma aşamasındadır. Ancak ne yazık ki ülkemizdeki tartışmalar dilsel zenginliğin insanlığın ortak mirası olarak korunması gerekliliği, pedagojik ilkeler ya da eğitim hakkı yerine sadece Kürt sorunu bağlamında yürütülmektedir. Bu ise tartışmanın dar kalmasına ve kutuplaştırıcı bir hal almasına neden olmaktadır.

2003 yılında tüzüğünde yer alan “anadilinde eğitim hakkı” maddesi nedeniyle kapatılma tehlikesi yaşayan sendikamız Eğitim Sen, anadilinde eğitim tartışmalarının hapsedildiği aşırı politize ve kutuplaştırıcı bağlamından çıkarak eğitim hakkı ve pedagojik ilkeler açısından ele alınabileceği bir bağlama oturtulması gerektiğini düşünmektedir. Bu broşür büyük ölçüde bu saikle yazıldı.

Dil Sadece Bir İletişim Aracı Değildir!

Dil, insanlar arasında anlaşmayı ve iletişim kurmayı sağlayan bir araçtır.

Dil, insanlar arasında anlaşma ve iletişim kurmanın yanı sıra, düşünmenin de başlıca aracıdır.

Dil, kendi yasaları olan, yaşayan, gelişen, zaman zaman da ölen, yok olan bir simgeler sistemidir.

Her dil belirli bireylerin anadilidir. Anadili, dünyaya gelişinden itibaren bireyin her tür ruhsal ediniminin, duygularının, bilgilerinin, kültürünün biçimlendiği ve taşındığı ortamdır.

Dil, bir halkı ya da topluluğu birleştiren, ortak hedeflere yönelten ve sosyal olarak yeniden üreten bir kültürel miras ve tarihsel bir zenginlik kaynağıdır. Ayrıca uzun bir dönem içinde şekillenen sosyal bir kurumdur.

Dil, bir kültürün taşıyıcısı, hatta aynasıdır.

Bir toplumun kimliğini anlamak için diline bakmak gerekir. Nihayetinde dil, ana gösterge, sembol ve kimlik kayıdır. Dil, düşüncenin ayrılmaz bir parçasıdır.

Beynin, belleğin ve zihnin kendini nesnel ve somut olarak göstermesinin zorunlu bir ögesidir.

Dil, o dili konuşan halk için bir tür müzedir, taşıyıcısı olduğu her kültür için bir tür anıttır.

Dilin Farklı Biçimleri

Dil, sözel (sözlü, yazılı) ve görsel olmak üzere iki temel biçim alır.

Sözel dil, konuştuğumuz ve yazdığımız dildir. Sözlerle ifade edilen dildir.

Yazılı dil, eskiden parşömen sonra kâğıt gibi nesnelere yazılan semboller sistemidir. Semboller sistemi olarak her dil bir alfabe şeklinde sistematik bir biçim alabilir.

Görsel dil, resmin ya da görüntünün dilidir. Sinema filmleri, afiş, resim, TV ve bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarının ekran görüntülerinin görsel bir anlatımı vardır. Ayrıca beden dili, müzik dili gibi farklı iletişim ve anlatım araçları olan dillerden de söz edilir.

Günümüz toplumlarında dillerin bu farklı biçimleri aynı kitle iletişim aracında ya da ortamında birlikte kullanılabilir.

Anadil, Anadili ve Anadilinin Öğretimi

Anadil (kök dil) terimi, dil ailesi içinde kendinden farklı diller türetecek kadar zengin, eski ve kapsamlı dilleri ifade eder. Örneğin, bir anadil olarak Türkçeden farklı Türkçeler doğmuştur (Türkiye Türkçesi, Kıbrıs Türkçesi, Azeri Türkçesi, çeşitli Türki halkların Türkçesi vb.). Anadili ise, çocuğun kendi annesinden, ailesinden, çevresinden, içinde bulunduğu kültürel/dilsel topluluktan belirli, bilinçli bir öğrenim evresi olmaksızın edindiği, öğrendiği dildir. Anadili, insan kadar doğal olan, insanın hayatında vazgeçilmez yeri bulunan dildir. Anadili edinimi ve öğrenimi, hemen doğumun ardından başlayan, bebeklik ve çocukluk yıllarında elde edilmesi biçimlenen dildir.

Anadilinde eğitim, öğrencinin tüm derslerinin anadilinde işlendiği bir eğitim sistemini anlatır. Çocuk tüm müfredatı, dersleri kendi anadilindeki eğitim materyalleri (ders kitapları, dergi, harita vb.) ile öğrenir. Anadilinin öğretimi ise, dersler egemen dilde işlenirken anadilinin de ikinci bir dil dersi olarak verildiği bir sistemi ifade eder.

Dünya Dilleri: İnsanlığın Dil Hazinesi

Yukarıda dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını vurguladık. Bir dil onu kullanan toplumun kendine has anlam evreninin içinde yaşadığı, yeniden üretildiği ve gelecek kuşaklara taşındığı canlı bir yapı olma özelliğine de sahiptir. Bu nedenle bir dilin korunmaması, yok olması aynı zamanda insanlığın ortak geçmişinin ve kültürel mirasının bir halkasının da kaybolması anlamına gelmektedir. Ne yazık ki günümüzde binlerce dil yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır. UNESCO'nun 21 Şubat 2023 tarihinde yayınladığı Dünya Dilleri Atlası'na göre, dünyada konuşulan 7 binin üzerindeki dilden yaklaşık 3 bini yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyor.

Dillerin Yok Olması/Edilmesi, Dil Kırımı ve Dil Emperyalizmi

Egemen dil diğer bir dilin yerini aldığında ve anne-babalar evde ya da başka mekânlarda çocuklarına anadillerini artık öğretmediklerinde o anadili yok olur ya da yok edilmiş olur. Bu durum, daha çok yerli halklar ve azınlıkların konuştukları dillerin hayat ortamlarının yıkıma uğratılmasıyla gerçekleşir.

Geçmişte boyunduruk altına alınan veya köleleştirilen halklara karşı gösterilen küçümseme, onların dillerine de gösterildi. Teknolojik açıdan ilkel olan bir halkın doğal olarak zengin bir dile sahip olamayacağına inanılırdı. Örneğin Maya ve Aztek uygarlığını yaratabilmiş yerli halkların dilleri sömürgeciler tarafından “cahilce”, “geri”, “bozulmuş”, “yetersiz” ve hatta misyonerlerin ifadesiyle “şeytan işi” olarak damgalanmıştır. Avustralya'daki Aborijinlerin dilleri de sömürgeciler tarafından aynı şekilde küçümsenmiştir. Benzer yaklaşımlara günümüzde de rastlanmaktadır. Örneğin ülkemizde bile resmi dil politikalarını benimseyen bilim insanı, kanaat önderleri ve entelektüellerin önemli bir kısmı, Kürtçenin gelişmemiş, entelektüel ve bilimsel bir niteliğe sahip olmayan bir dil olduğu, diğer dillerden

çok sayıda kelime aldığını, hatta illere göre bile Kürtlerin benzer değil, farklı bir Kürtçeyle konuştukları için birbirlerini anlayamadıklarını iddia etmektedir. Oysa her dil içinde farklılıklar vardır ama bu durum, o dilin statüsünün düşüklüğüne değil, bilakis içerdiği çeşitlilik ve zenginliğine işarettir. Türkçe dilindeki şive, ağız ve yöresel deyiş farklılıkları nedeniyle birbirini anlayamayan birçok Türkün olması, Türkçenin yoksul, düşük statülü ve değersiz bir dil olmadığına işaretse, aynı durum Kürtçe için de geçerlidir.

Bir dilin yok olmasının/edilmesinin çok çeşitli boyutları vardır: İlk olarak, küreselleşme perspektifinden hareket edenler dünyada tek bir dilin egemen hale gelmesinin kaçınılmaz olduğunu öne sürerler. Bu dil İngilizcedir. İngilizce ekonomi ve bilimin olduğu kadar diplomasinin ve uluslararası örgüt ve ilişkilerin de dilidir. Örneğin, İngilizce bugün BM'nin tanıdığı 200'ü aşkın ulusal devletin 60'ından çoğunun egemen ya da resmi dilidir. 1966'da dünyadaki mektupların % 70'i, radyo-televizyon yayınlarının % 60'ı İngilizcede yazılmış ya da gerçekleştirilmiştir. Bugün neredeyse tüm internet ve sosyal medya dünyası İngilizcenin egemenliği altındadır.

İkinci olarak, ulus-devlet perspektifinden yaklaşanlar, farklı dillerin ulusal birliği ve homojenleşmeyi engellediğini iddia ederek dilde özleşme ve birlik adı altında tek dilliliği savunmaktadırlar. Kimi ulus-devletler özellikle kuruluş aşamasında kendi içindeki azınlıkları fiziken ortadan kaldırmaya (soykırım) varan sert politikalar uygulamış, kimi de bunun yerine asimilasyon ya da entegrasyon politikalarıyla azınlıkların kendi varlıklarını yeniden üretmelerinin önüne set çekmiştir. Bu durumda da 'dil kıırımı' (language genocide) da denilen, dillerin yol edilmesi olgusu yaşanmıştır. Daha yaygın politika ise asimilasyon olmuştur.

Asimilasyon sürecinde egemen dil dışında anadiline sahip olanlara kendi dil ve kültürlerinin daha alt statüde, değersiz olduğu hissettirilir.

Bu mesaj incelikli yöntemlerle empoze edilebilir. Örneğin, Finlandiya’da Saamilere (Laponlar) ya da ABD’de İspanyol kökenli Amerikalılara, Fince ya da İngilizce dilbilgisini zayıflatacağı gerekçesiyle evde yerli/azınlık dilinde (Saamice ya da İspanyolca) konuşulmaması tavsiyesinde bulunulmuştur. Evde egemen toplumun dilinin konuşulması için çeşitli profesyoneller (öğretmen, sosyal görevli, dilbilimci vs.) devreye sokulmuştur. Asimilasyon politikaları bir yandan incelikli yöntemlerle sürdürülürken diğer yandan farklı dillerin kullanımı önüne engeller ve yasaklar da konulmaya devam edilebilmektedir.

Bir dili kullananlar bulunduğu müddetçe, o dilin yok olmayacağı açıktır. Ancak bu, yasakların hiçbir etkisinin olmayacağı anlamına da gelmez. Dilin basın yayın araçlarında kullanılmasının engellenmesi, ulusal ve yerel düzeydeki eğitim kurumlarında kullanılmasının yasaklanması, ister istemez dilin gelişimini, o dilde yetkin edebi ve bilimsel eserler ortaya çıkartılmasını engeller. Bu tür yasaklar, dili günlük yaşama hapseder ve bu da hem dilin kendisini hem de o dili kullanan toplumun düşünsel entelektüel dünyasını yoksullaştırır. Resmi

dil dışındaki anadillerinin bu şekilde eğitimden başlayarak kamusal alandan dışlanması bu anadillerini kullananlarda, ancak egemen dili öğrenip konuşarak, sadece o dile iş görerek iyi biçimde yaşanabileceği kanısına yol açar. Egemen dil, yerli topluluğunun kısıtlı sınırlarından dışarıya açılmayı kolaylaştırdığı için de tercih edilir.

Anadili ile ilgili yasakların en ağırı, hiç kuşku yok ki, anadilinde eğitimin yasaklanmasıdır. Çünkü anadili yukarıda da belirtildiği gibi insanın dış dünya ile ilk iletişim kurduğu, dünyayı tanımaya ve algılamaya başladığı, kimlik gelişiminin ilk adımlarını içinde yaşadığı dildir. Konuya ilişkin bilimsel çalışmalar kişinin düşünsel gelişimi açısından olduğu kadar ruhsal ve kimliksel gelişimi açısından da anadilinde eğitimin önemini ortaya koymuştur.

Tek Dilliliğin Karşısında Çok Dillilik

Dünyada 7000 kadar dil olmasına karşın bu dillerin tümü 200 ülkede konuşulmaktadır. Bu da, dünyanın tek dilli değil, çok dilli olduğunu gösterir. Bazı ülkelerde yüzlerce dil konuşulmaktadır. Örneğin Papua Yeni Gine'de 850, Nijerya'da 427, Kamerun'da 270, Zaire'de 210, Solomon Adalarında 66, Avustralya'da 250, Hindistan'da 380, Endonezya'da 670 farklı dil konuşulmaktadır. Yani dünyada tek dilli ülke neredeyse yok gibidir. Bütün dillerin % 70'den fazlası 20 ulus-devlette konuşulmaktadır. Bu farklı, zengin ve doğal gerçekliğe karşın tek dilli dünyayı savunanlar, daha çok tek dilin konuşulduğu uluslara mensupturlar ve zamanı geldiğinde herkesin kullanacağı dilin, kendilerinin dili olacağına inanmaktadırlar. Çift dillilik mümkündür. İnsan, iki dilden birini kimlik dili, diğerini de ortak anlaşma dili olarak kullanabilir. Çoğu ülkede de gerçekleşen durum budur. Mesela Fransa'nın Alsace bölgesinde Alasca kimlik/kültür dili, Fransızca da iletişim dilidir. Keza Kürlerin yoğun olarak yaşadığı illerde Kürtçe kimlik dili iken, Türkçe resmi/toplumsal bir iletişim dilidir. Aynı durum Avrupa'daki göçmen topluluklar için de geçerlidir.

Çok Dilli Eğitim Politikası ya da Çift Dillilik Anlayışı

Çift dillilik, kişinin kendisini ikinci bir dilde anlaşılabilir bir biçimde ifade edebilmesidir. Çift dilli olmanın, zihinsel ve dilsel gelişime olumlu etkileri olduğu birçok çalışmada vurgulanmıştır. Çift dillilikte ikinci dil sonradan kazanıldığı gibi iki dil aynı anda da kazanılabilir ya da öğrenilebilir. İki dilin aynı anda kazanılmasına ya da öğrenilmesine “eşzamanlı çift dil gelişimi” denir. Eşzamanlı çift dil gelişiminde ailenin çocukla kurduğu iletişimde çocuğun doğduğu andan itibaren iki dil kullanılır.

Farklı dillerin varlığını inkâr eden, onları dışlayan “tek dil, tek millet” ideolojisi artık terk edilmektedir. Dillerin bütünleşme/ entegrasyon önünde engel ve hatta tehdit olarak görülmesi yaklaşımının yerine farklılıkları zenginlik olarak gören, “toplumsal

bütünleşme”den çeşitliliğin, ahengin sağlanmasını anlayan bir yaklaşım gelişmiş ve bu doğrultuda çok dilli eğitim politikaları oluşturulmuştur. Bu politikalar hayata geçirilirken farklı dilleri konuşan, farklı kültürlerden gelen öğretmen ve öğrencilerin çoğul kimlikleri ile nasıl baş edileceği; mesela öğrencilerin sınıflara nasıl yerleştirileceği, müfredatta ve sınıf içi öğretimde hangi dile ne kadar zaman ayrılacağı gibi hususlar üzerine uzun çalışmalar yapma ihtiyacı duyulmuştur. Bunlar her ülkenin kendi özgülünde üzerinde durarak kendi modelini oluşturması gereken sorulardır.

Bazı Ülkelerde Çok Dilli Eğitim Modelleri

Dünyada eğitim-öğretim dili konusunda yapılan çok değişik tartışmalar çeşitli ülkelerde farklı modellerin geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Özellikle çok kültürlü, çok kimlikli ve çok etnili toplum modelini benimseyen ve hatta bunu bir model çerçevesinde geliştiren bazı ülkelerde egemen dilin yanı sıra ikinci dilin de öğretilmesi bir politika olarak benimsenmiştir. Aşağıda bazı ülkelerde uygulanan çeşitli modeller kısaca tanıtılmaktadır.

Almanya

Almanya'da bazı eyaletlerde ilkokuldan başlayarak haftada 3 ile 5 saat zorunlu anadili dersleri verilmektedir. Dolayısıyla 1980'li yıllarda yaygın olan çocukların Almanca'yı iyi öğrenebilmeleri için

anadillerinden yoksun bırakılmaları fikri artık savunulmamaktadır. Ülkede “Ulusal Uyum Planı” adı altında çift dilli eğitimin gerekliliği yaklaşımı kabul edilmiştir. Bu amaçla ortaokulun ilk yılından itibaren uygulanacak olan “karşılaştırmalı dil eğitimi” modelleri geliştirilmiş ve denenmeye başlanmıştır. Bu modele göre haftada iki saat Türk ve Alman öğretmenlerin bir arada girebilecekleri dersler düzenlenecek ve her iki dilin de karşılaştırmalı öğretimi uygulanacaktır.

Çin

Ülkede çok sayıda farklı etnik grup bulunmakta ve yaklaşık 140 farklı dil konuşulmaktadır. 1984 yılında “Ulusal Azınlıkların Bölgesel Özerkliği Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasayla bölgesel özerklik, bölgedeki dilin korunması ve geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Özerk bölgeler, o bölgedeki eğitim dili hakkında karar alma yetkisine sahiptir. Azınlık mensubu öğrenciler kendi anadillerinin yanı sıra Çinceyi de öğrenmek zorundadırlar.

Güney Afrika

Bu ülkede ırk ayrımcılığına (apartheid) son veren yönetim değişikliklerinin ardından düzenlenen 1993 Anayasası ile dile temel bir insan hakkı olarak bakılmış ve çok dillilik ulusal bir zenginlik kaynağı olarak ele alınmıştır. Bu anayasayla birlikte İngilizce ve Afrikaans dilinin yanı sıra dokuz farklı Afrika (yerel/kabile) dili resmi dil olarak kabul edilmiştir. Irkçı eğitim sisteminin ortadan kaldırılmasıyla birlikte çok dilli, çok kültürlü öğrenciler üniversite ve diğer okullarda bir arada öğrenim görmeye başlamıştır. Güney Afrika’da eğitimin ilk beş yılı çocuğun kendi anadilinde yapılmakta, ardından da İngilizce, Fransızca ya da Portekizce ile devam edilmektedir.

Bolivya

Bolivya'da 1994'te yürürlüğe giren eğitim reformuyla eğitim sisteminin kapsamlı bir şekilde dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ülkede İspanyolcanın yanı sıra Bolivya'nın 30 yerli dili bütün okullarda hem dil dersi hem de öğretim dili olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İsviçre

İsviçre, 23 Kantonlu federal bir cumhuriyettir. Ülkenin resmi ve ulusal dilleri, Almanca, Fransızca ve İtalyancadır. Romans dili de ulusal dil olarak kabul edilmiştir. Ülke kantonlarının sınırı, konuşulan dillere göre çizilmiştir. Bazı kantonlarda tek dil, bazılarında da birden fazla dil kullanılmaktadır. İsviçre anayasasına göre, bölgeler dillere göre ayrılmakta, diller eşit statüde bulunmakta ve azınlık dilleri korunmaktadır.

İsveç

İsveç 1976 yılında 'Ev Dili Reformu'nu yapmıştır. Bu reform, göçmen çocuklarının İsveç eğitim sistemine katılmalarını zorunlu kılmakla birlikte isterlerse kendi dillerini öğrenme hakkına sahip olduklarını yasal olarak kabul etmiştir. Anadili öğretiminin amacı, aktif bir biçimde yani sözlü ve yazılı olarak çocuklara çift dilliliğinin kazandırılmasıdır ve kültürel kimliğin iki yönlü geliştirilmesidir. Bu bakımdan İsveç, kültür politikası ve çift dilli eğitim açısından kıta Avrupa'sından farklı bir yapı göstermektedir.

İsveç eğitim sistemi, evde konuşulan dili eğitimde de geçerli dil olarak kabul etmekte ve en az 5 kişilik grup oluştuğunda anadili öğretimi vermeyi belediyelere ait bir yükümlülük olarak şart koşmaktadır. Anadili öğretimine ihtiyaç olup olmadığını saptamak üzere okullar her eğitim yılının başında ihtiyaç yoklaması yapmak zorundadır.

İsveç'te 32 dil grubuna yönelik olarak anadili öğretimi organize edilmektedir. Anadili öğretimi, haftada 2 saat olup öğleden sonra örgün ders saatlerinin dışında verilmektedir. Anadili öğretimi dokuz yıllık zorunlu eğitim sürecinde en fazla yedi yıl izlenebilmekte ve bu eğitimin organize edilmesinde velilerin talepleri önemli bir rol oynamaktadır.

İsrail

Ülke nüfusunun büyük çoğunluğu (% 82) Musevi olmasına ve İbranice konuşmasına karşın ülkede oturan Arap nüfusun (% 18) konuştuğu Arapçaya özel bir statü tanınmıştır. Arap azınlık ilk ve orta öğretimde kendi ana dillerinde eğitim alırken ikinci dil olarak da İbraniceyi öğrenmek zorundadır.

Hollanda

Hollanda'da bütünleşme politikası ve anadili öğretimi yalpalayan bir gelişim çizgisi izlemiştir. Hollanda 1980'de yabancıların kalıcı varlığını kabul ettikten sonra 1983 yılında yayımladığı "Azınlıklar Notası"yla resmi görüşlerini kamuoyuna açıklamıştır. Ülkedeki tüm azınlık gruplarının eşit ve tam gelişme imkânlarının olduğu bir toplumun

kurulması amacı benimsenmiştir. Bir yandan göç sınırlandırılırken öte yandan da azınlıkların entegre olması hızlandırılmaya çalışılmıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren hükümet bir yandan anadili eğitimini saat olarak azaltmış, öte yandan işlevlerini yeniden belirlemiştir. Her ne kadar anadili öğretimi haftada 2.5 saat olarak belirlenmiş olsa da, uygulamada bu eğitim bir ders saatiyle sınırlanmıştır. Daha sonra anadili öğretimi kendi başına bir amaç olmaktan çıkarılmış ve ikinci dil olan Hollandaca öğrenimini destekleyen bir "araç dil" haline getirilmiştir. 2000'lerden itibaren ise anadili öğretimi entegrasyona engel olmaktadır görüşü savunulmaya başlanmıştır.

ABD

2000'lerden itibaren anadili öğretiminin entegrasyona engel olduğu görüşü savunulmaya başlanmıştır. Ülkede nüfusun dörtte biri tarafından konuşulan İspanyolca, eğitimde ikinci dil olarak yer bulmaktadır. ABD'de anadili İspanyolca olan çocuklara yönelik okullar vardır. Bu okullarda İngilizce ve İspanyolca olmak üzere her sınıfın devam ettiği iki eğitim grubu bulunmaktadır. Her grupta söz konusu dilde (İngilizce veya İspanyolca) eğitim veren bir öğretmen ve bir öğretmen yardımcısı vardır.

Kanada

Kanada'nın nüfusu 38 milyondur. Bunun %25'i Fransız kökenlidir. İngilizce ve Fransızca, ülkenin resmi dilleridir. Quebec eyaletinde ağırlıklı olarak Fransızca konuşulmaktadır. Ülke çift dillidir. Resmi dilin yanı sıra isteyen kendi anadilinde öğretim veren okul açma ve hizmet isteme hakkına sahiptir. Bu hak anayasayla korunma altına alınmıştır. 20 civarında olan diğer azınlık dilleri korunma altındadır. Kanada'da Fransızca eğitim veren okullarda üç model uygulanmaktadır. Bunlardan ilki, okul öncesinde ya da ilköğretimde başlayan erken eğitimdir. Ayrıca 4. veya 5. sınıflarda başlayan ve 7. sınıfta başlayan olmak üzere iki ayrı model daha vardır.

Bütün okullarda ortak olan, öğretimin en az yarısının hedef dilde yani Fransızca verilmesidir. Ancak okul öncesi ya da 1. sınıfta bu oran % 100'e kadar çıkmaktadır. Bu durumda İngilizce dil dersi 2., 3. ya da 4. sınıfa kadar ertelenebilmektedir. 5 ve 6. sınıflara gelindiğinde her iki dilin de oranı neredeyse eşittir. Hatta 7., 8. ve 9. sınıf gibi ileri sınıflarda Fransızca okutulan derslerin sayısı İngilizce okutulan derslerin sayısı karşısında oldukça azalmaktadır.

Fransa

Fransa'da okullar çok dillidir. Ülkedeki azınlık dilleri de özel ve resmi okullarda okutulmaktadır. Azınlık dillerini özel okullarda isteyen öğrencilere öğretilmesi anaokulundan itibaren serbesttir. Örneğin Bask ve Alsace-Mosell bölgelerinde, isteyen anaokulları ve ilkokullar eğitimlerini tamamen Bask veya Alsace dilinde verebilirler. Orta öğretimde de durum aynıdır. Devlet bu sisteme mali katkı yapmakla yükümlüdür. Bask bölgesinde Bask dili, bölgede % 70 oranında devlet, % 30 oranında anne-babalar tarafından finanse edilmektedir. Devlet okullarında veya devletle sözleşmeli okullarda bu dersler, haftada iki saatle sınırlıdır. Çift dilli denilen türde her düzeyde (ana, ilk, orta düzeyde) okullarda ise, 31 Temmuz 2001 tarihli idari karar gereği derslerin yarısı Fransızca, yarısı azınlık dilinde okutulur.

Belçika

Federatif bir ülke olan Belçika'nın üç resmi dili vardır: Fransızca, Flemenca (Felemenkçe) ve Almanca. Nüfusun çoğunluğunu Flamanlar ve Fransızlar oluşturmaktadır. Belçika'da dil grupları özerktir. Bu nedenle üç topluluk (Flamanya, Valonya ve Brüksel), özellikle eğitim ve kültür konularında kararlarını tümüyle kendileri almaktadır. Brüksel okullarında Fransızca konuşanlar için Flemenca, Flemenca konuşanlar içinse Fransızca öğrenmek zorunludur.

Hindistan

Hindistan, 22 eyalet ve merkezi hükümete bağlı dokuz idari bölgeden oluşmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu (% 83) Hindulardan ve diğer yerel gruplardan (Müslüman, Hıristiyan, Sih, Budist) oluşmaktadır. Ülkede 872 dolayında dil ve lehçe konuşulmaktadır. Tüm eyaletlerde İngilizce resmi dil olarak kullanılmakla birlikte çoğu eyalette Hintçe de resmi dil olarak kullanılmaktadır. Hindistan, dünyada en fazla farklı dil ve kültürü bir arada bulunduran ülkedir.

Britanya

Britanya'da yer alan Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da anadilde eğitim mevcuttur. Anadilde eğitim hakkı bu bölgelere yetki devri ile özerklik veren yasalarla tanınmıştır. Ayrıca Britanya Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şart'ını onaylamıştır. Britanya bu Şart'la Gal, İskoç

ve İrlanda dillerini ulusal azınlık dilleri olarak kabul etmektedir. Böylece uzun yıllardır uygulanan azınlık dillerine yönelik politika, uluslararası alanda bir yükümlülük olarak üstlenilerek bu konudaki garanti pekiştirilmiştir. Bu şart uyarınca eğitim alanında Gal ve İskoç dillerinin kullanılması düzenlenmiş, okul öncesi eğitim, ilköğretim, orta öğretim ve üniversite dönemlerinde Gal ve İskoç dillerinde eğitim kabul edilmiş, ayrıca bu dillerin yetişkinler tarafından okul dışı eğitimle öğrenilebilmesinin de önü açılmıştır. İskoç dilinin geleneksel olarak konuşulduğu yerler dışında eğitim dili olabilmesinin önü de açıktır. Gal ve İskoç dillerinin medyada, yargı kurumlarında, idari makamlarda ve kamu kurumlarınca kullanımı da düzenlenmiştir. İrlanda dili dâhil her üç dilin de kamusal alanda kullanımı serbesttir.

İspanya

1978 İspanyol Anayasası'nın 3. maddesi Kastilya dilinin resmî İspanyolca olarak tanındığı karara bağlanmakta, fakat Kastilya dili dışında diğer İspanyol dillerinin kurulacak özerk bölgelerin statüleri uyarınca ikinci resmi dil olarak tanınması da kabul edilmektedir. 3. madde İspanya'nın bu dilsel çeşitliliğinin kültürel bir miras olduğunu belirterek bu mirasın korunmasına ve saygı gösterilmesine de yer vermektedir. Bu bağlamda bugün İspanyol Anayasası'nda tarihsel milliyet olarak adlandırılan ve diğer 14 bölgeden daha geniş özerkliklere sahip olan Katalunya, Bask Ülkesi ve Galiçya'da bölge halkının dili ikinci resmi dil statüsündedir. Eğitim de bu özerk bölgelerin yetki alanında olan bir konudur ve her üç bölgede de anadilinde eğitim-öğretim mevcuttur.

Katalunya'da 1983'te çıkarılan "Katalan Dilinin Normalleştirilmesi Yasası" bölgede eğitimi iki temel ilkeye dayandırmaktadır. Bu ilkelerden ilki, eğitim dilinin serbestçe seçilebilmesi, ikincisiyse, dil üzerinden bir ayrımcılığa gidilmemesidir. Öğretmenler her iki resmî dili de bilmek zorundayken, öğrenciler istedikleri dilde eğitim alma konusunda

serbest olacak; fakat eğer Katalanca müfredatı seçerlerse İspanyolcayı, eğer İspanyolca müfredatı seçerlerse Katalancayı zorunlu ders olarak alacaklardır. Diğer yandan öğrencilerin genellikle İngilizce ya da Fransızca dillerinden birini öğrenmeleri de teşvik edilecektir. Katalunya, 1998’de Katalunya Parlamentosu’nun çıkardığı Katalan Dil Yasasının amacı ise okullarda ve kamusal hizmetlerde kullanılan Katalancayı uyumlaştırmak, medyada ve kültürel faaliyetlerde Katalancanın daha fazla kullanılmasını ve Katalancanın sosyo-ekonomik alanda fiili olarak kullanımını geliştirmek ile tüm anayasal ve diğer yasal sınırlamalara rağmen Katalunya’da Katalanca ile İspanyolca arasında tam bir eşitlik sağlamaktır. Eğitim alanında tüm çocukların ilkokulu bitirdiklerinde iki resmî dili de konuşuyor olmaları hedeflenmektedir; fakat Katalanca hem devlet okullarında hem de özel okullarda müfredatın “normal” dili olacaktır. Aslında anne-babaların hâlâ çocuklarının hangi dilde ders göreceğini seçme hakkı vardır. Oysaki yasada kullanılan “normal” tanımı hem 1983’te hem de bu yeni yasada geçerli olan dilsel seçim üzerinde yapılabilecek bir ayrımcılık yaşağını dolaylı olarak çığnemektedir. Yine 1998 yasası, üniversitelerin her alanda Katalanca kullanımını desteklemesini öngörmektedir.

Bask Ülkesi’nde Bask Özerklik Statüsü’nün 6. maddesi, Baskçanın aynen İspanyolca gibi Bask Ülkesi Özerk Topluluğu’nun resmî dili olduğunu ve tüm yerleşiklerin her iki dili de bilme ve kullanma hakları bulunduğunu, Özerk Topluluk kurumlarının iki dilin kullanımının garantisini olacağını, kimsenin dil üzerinden bir ayrımcılığa maruz bırakılmayacağını hükme bağlamaktadır. 1982’de çıkarılan Bask Dilinin Normalizasyonu Yasası bugün de bölgede geçerli olan eğitim sisteminin temelidir. Bu eğitim sistemine göre Bask Ülkesi’nde dört dilsel model üzerinden eğitim verilmektedir. Öğrenci velilerine ilk ve orta öğretimde bu dört modelden birini seçme hakkı tanınmaktadır.

Türkiye’de Anadilinde Eğitim Tartışmaları

Türkiye’nin dil alanındaki politikaları, Cumhuriyetin eğitim ve kültür politikalarıyla iç içe örülmüştür. Cumhuriyet döneminde kurulan veya geliştirilen “Türk Ocakları”, “Halkevleri”, “Türk Yurdu”, “Türk Derneği” gibi sosyokültürel kuruluşların misyonu, homojen bir Türk ulusu yaratmaktı. Bu kuruluşlarla tek dil politikası benimsenmiş ve kültürel çeşitlilik inkâr edilerek yasaklanmıştır, hatta Türkçeden farklı bir dille konuşanlara para cezası uygulanmasının öngörüldüğü dönemler olmuş, “Vatandaş Türkçe Konuş” gibi kampanyalar düzenlenmiştir. Bu yaklaşım 1930’lu yıllarda “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi” gibi bütün dillerin ve kültürlerin Türk dili ve kültüründen türediği yolundaki savların ortaya atılmasına değin varmıştır. Bu savları ciddi ciddi organize eden Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi yapılanmalar, Türkçenin öz olarak birçok dilin kaynağı olduğunu; bütün büyük uygarlıkların (Hint, Sümer, Hitit ya da Eti, Mısır, Yunan vd.) köken olarak Türk uygarlıkları olduğunu ya da Türk uygarlığından kökenlendiğini ileri sürmüşlerdir. Bu tür gerçek dışı savlar daha sonra büyük ölçüde terk edilmiş olmakla birlikte 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında yeniden gündeme getirilmiştir. Dönemin yöneticileri konuyla ilgili birçok uluslararası sözleşmede etnik ve dilsel farklılıkları çağrıştıran maddelere çekince koymuştur. 1982 Anayasası’nın 42. maddesiyle de tek dile dayalı resmi dil politikasının çerçevesi çizilmiştir: “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.” 1983 tarihli 2932 sayılı Yasa’nın birinci maddesi de, ülke güvenliği açısından yasaklanan dillere ilişkin esas ve usulleri düzenlemiştir. Yasanın ikinci maddesi de, düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kullanılamayacak olan diller başlığıyla Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin resmi dilleri dışındaki herhangi bir dilde düşüncelerin açıklanması, yayılması

ve yayımlanmasını yasaklamıştır. Yasa'nın üçüncü maddesinde de Türk vatandaşlarının anadilinin de Türkçe olduğu, Türkçeden başka hiçbir dilin anadili olarak kullanılamayacağı ve yayılamayacağı belirtilmiştir.

Bu yasaklamalara karşı daha sonra "Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkındaki Yönetmelik" in 5. maddesi ile de sınırlar belirtilmiştir: "...Bu dil ve lehçelerde sadece yetişkinler için haber, müzik ve geleneksel kültürün tanıtımına yönelik yayınlar yapılabilir, bu dil ve lehçelerin öğretilmesine yönelik yayın yapılamaz." Bu değişiklik çerçevesinde TRT'de haftada bir, yarım saat süreyle farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmaya başlanmış; ardından da yapılan yeni bir düzenlemeyle de önce TRT Şeş Kürtçe dilinde (Kurmançî) tam gün yayın yapmaya başlamış ve sonrasında farklı dillerde yayın yapacak özel televizyonlara tam gün yayın yapma izni çıkmıştır.

Türkiye'de dil alanındaki bütün tekipleştirme girişimlerine karşı, 1927-1965 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında konuşulan dil (anadili) istatistikleri yayımlanmıştır. Daha sonraki nüfus sayımlarında bu tür istatistiklere yer verilmemiştir. Buna karşı ülkemizde halen Türkçe, Kürtçe, Abhazca, Arapça, Arnavutça, Çerkezce, Ermenice,

Gürcüce, Kıptice, Lazca, Pomakça, Rumca, Süryanice, Tatarca, İbranice gibi dillerin konuşulduğu bilinmektedir. Böylesi çokdilli bir gerçekliğe sahip olmamıza rağmen Türkiye'de anadilinin korunması, geliştirilmesi konusunun sadece Türkçe üzerinden ve Türkçenin İngilizce karşısında gerileyen konumundan hareketle yapılıyor olması üzüntü vericidir. Son

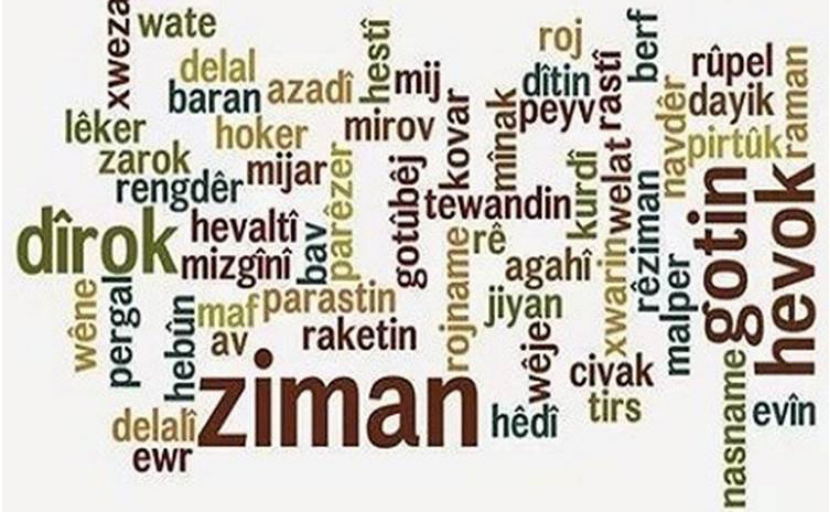
yıllarda Kürt sorunu ekseninde yaşanan gelişmeler anadiline ilişkin tartışmaların bağlamını genişletmiş, ülkemizde Kürtçe, Arapça, Lazca, Çerkezce, Süryanice gibi daha pek çok dilin konuşulduğu akademik ve entelektüel çevrelerce dile getirilmeye başlanmıştır.

2000’li yıllardan itibaren, Türkçe dışındaki anadillerinin öğrenimi ve anadilinde eğitime ilişkin talepler giderek artan bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dillerin en yaygını durumundaki Kürtçeye ilişkin talepler, neredeyse “Kürt Sorunu”na ilişkin tartışmaların merkezine girmiştir. Temel insan haklarına dayanılarak dile getirilen anadili taleplerinin, inkârının giderek güçleşmesi, idareyi kimi adımlar atmaya zorlamıştır. TRT Şeş’in kurulması, birçok Kürtçe yayının ya da Kürtçe-Türkçe çift dilli yayının yayınlanması, üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümlerinin ile Kürtçe araştırma-inceleme birimlerinin açılması, Kürtçe alanında lisansüstü programların açılması ve bölüme öğretmen olmak üzere Kürt öğrencilerin kabul edilmesi, adı değiştirilmiş yerleşim yerlerinin eski isimleriyle anılması, billboardlarda, bayram tebriklerinde, camilerdeki hutbe ve vaazlarda Kürtçe konuşmalar yapılması, Diyanetin bu konuda genişleyen talebe olumlu bakmak zorunda kalması gibi son on yılda siyaset, eğitim ve dil algısını önemli ölçüde değiştiren değişimler yaşanmıştır. Kürtçe giderek kamusal hayatta daha görünür/duyulur olmaya başlamıştır. Bülent Arınç’ın “Kürtçe’nin medeniyet dili olmadığı” yolundaki açıklamasına karşı akademiden, basın organlarına değin çok yaygın bir eleştiri gelmesi bu bağlamda önemlidir. Bugün, geçmişte aşağılanan veya yok sayılan Kürtçe geniş kitleler tarafından, diğer anadilleri ile eşit bir anadili olarak görülmekte ve özel alanın dışında da kullanılmaya çalışılmaktadır. Geçmişte sadece ve yoğunlukla kültürel, geleneksel veya folklorik bir bağlamda ele alınan Kürtçe, artık bir kültürel/politik hak konusu olarak reform taleplerinin merkezine yerleşmiş ve birçok yeni değişimin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.

Artan taleplerin zorlamasıyla geçmiş yıllarda, Kürtçe kurslarının açılmasına benzer şekilde, Kürtçenin okullarda seçmeli ders olarak

okutulması gündeme gelmiştir. 4+4+4 şeklinde ifade edilen kesintili veya kademeli eğitim sistemi içinde Kürtçenin diğer bazı anadilleriyle (Arapça, Adigece vd.) birlikte ortaöğretim (ortaokul veya ikinci 4'lü kademe) girmiştir. “Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Kanun” kapsamında yerel (yaşayan) dil ve lehçelerin öğrencilere okutulması kararlaştırılmıştır. Buna göre “Yaşayan Diller ve Lehçeler Dersi” kapsamında Kürtçe, Adigece ve Abhazca dillerinin öğretilmesine karar verilmiştir. Bu çerçevede MEB, Kürtçenin iki lehçesi olan Kurmançî ve Kirmanckî/Kirdkî için ortak bir ders kitabı ve müfredat hazırlamıştır. Ancak bu alanda seçimsel bir dersin açılabilmesi için en az 10 öğrencinin kayıt yaptırması gerektiği ileri sürülmüştür.

Bu düzenlemeye, geçmişte Kürtçe kurslarına yönelik eleştirilerle benzer eleştiriler getirilmektedir. Kurslarla ilgili olarak, ülkede milyonlarca insanın anadili olan bir dili yabancı dil öğrenir gibi paralı kurslara giderek öğrenmelerini beklemenin gerçekçi olmadığı vurgulanmaktaydı. Nitekim söz konusu kurslar zaman içinde kapandı.

Benzer şekilde, bugün de anadilinde eğitimin önündeki anayasal engellerin kaldırılmasının savunulduğu bir aşamada, çocukların anadillerini seçmeli ders olarak öğrenmelerine ilişkin düzenlemelerin yetersiz kaldığı belirtilmektedir.

Nitekim Kürtçe seçimlik derse beklenen ilgi gösterilmemiştir. Örneğin, Diyarbakır'da 5. sınıfa (orta 1) kayıt yaptıran çocukların ancak % 10'u Kürtçe seçmeli dersi seçmiştir. Bu dersin az seçilmesinde ders ilişkin müfredat, ders kitabı veya öğretmen sıkıntısından ziyade başka faktörler rol oynamıştır. Şöyle ki, Kürtler, kendilerini Türkiye'de yabancı, ikinci sınıf, azınlık veya göçmen bir topluluk olarak görmedikleri için seçimlik dersi sanki yabancı kökenliler için açılmış bir ders olarak algılamış ve bu dersi seçmemişlerdir. Çünkü Kürtler zaten Kürtçeyi az ya da çok, sözlü ya da yazılı bilmekte ve konuşmaktadırlar ve ayrıca 2 saatlerini bildikleri bir dersi almak için harcamayı düşünmemişlerdir. Öte yandan haftada 2 saatlik bir dersle, en azından bilmeyenlere ne kadar Kürtçe öğretileceğinin ölçüsü, Türkiye okullarında çok uzun yıllardır haftada 2 saatle öğretilmeyen İngilizcedir.

Anadilinde Eğitim İlkesi Nedeniyle Eğitim Sen'e Açılan Kapatma Davası, AİHM'de Mahkûm Edildi

Tüzüğümüzde yer alan **“Bireylerin ana dillerinde öğrenim görmesini ve kültürlerini geliştirmesini savunur”** ibaresi nedeniyle 2003 yılında sendikamız hakkında kapatma davası açılmıştı. Eğitim Sen de iç hukukta bütün yolların tüketilmesi üzerine konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşımıştı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başvurumuzu haklı buldu ve 25 Eylül 2012 tarihinde sendikamız hakkındaki kapatma kararının, Sözleşmenin ifade özgürlüğü ve örgütlenme hakkını düzenleyen 10. ve 11. maddelerine aykırı olduğuna karar verdi. Bu karar, Eğitim Sen'in, tüzüğünde “anadilinde eğitim” ilkesine yer verdiği için maruz kaldığı haksız ve hukuksuz kapatma davasının, sendikamızın üye ve yöneticilerine yönelik baskıların ve yıldırma politikalarının mahkûm edilmesi anlamına geldiği kadar, anadilinde eğitim hakkının ret ve inkâr edilmesi politikasının da, insan hakları açısından mahkûm edilmesi anlamına geliyor. Ülkemizin güncel politik sorunlarının çözülmesinde, akmakta olan kanın durmasında en temel konulardan birinin anadilinde eğitim, çift dilli/çok dilli eğitim tartışmalarının oluşturduğu düşünüldüğünde bu kararın önemi bir kez daha artmaktadır.

Bugün Türkçe dışındaki anadillerinin öğrenimi ve anadilinde eğitime ilişkin çeşitli düzeylerde taleplere karşı halen başta Anayasa olmak üzere mevzuattaki engeller çıkarılmaktadır. Sık sık anayasa değişikliğinden söz edilse de siyasi partilerin yaklaşımındaki sıkıntılar da devam etmektedir. Güvenlik yaklaşımı, konunun asıl olması gereken yerde, akademik dünyada da tartışılmasına, uygulanabilir modeller geliştirilmesine de engel olmaktadır. Sonuç olarak anadilleri farklı olan çocukların eğitimin bilhassa ilk kademesinde ciddi öğrenme sorunları, akademik başarısızlık ve çeşitli sorunlar ve kaygılar yaşadıkları bilinmesine karşın eğitim fakültelerinde bu durum bir araştırma konusu bile olamamaktadır. Türkiye'de anadili Türkçeden

farklı olan çocuklar, anadili Türkçe olan çocuklarla aynı öğretim programlarına devam etmektedirler. Türkiye'deki eğitim sisteminde Türkçeyi bilmeyen ya da Türkçe bilgisi yetersiz olan çocuklara yönelik dil eksikliklerini kapatacak (telafi kabilinden bile) programlar ve özel yaklaşımlar bulunmamaktadır. Bu durumun ise hem eğitim hakkı hem de eğitimde fırsat eşitliği açısından ciddi olumsuzluklar barındırdığı açıktır. 2009 yılında gösterime giren *İki Dil Bir Bavul* filmi, söz konusu olumsuzlukların en naif ve yalın anlatımıydı. Eğitim Sen olarak anadili öğretimi ve anadilinde eğitim konusuna, politik tartışmalar, güvenlik kaygıları ya da devlet politikaları gibi insanı göz ardı eden bir perspektif yerine bu filmde sergilenen insani perspektiften yaklaşmanın daha kazandırıcı olacağına inanıyoruz.

Sendikamız başından beri bu yaklaşımı benimsemiş, anadili öğretimi ve anadilinde eğitim konusuna çocuğun yararını, eğitim hakkını merkeze alan ve pedagojik ilkeleri gözetten bir yaklaşım geliştirmek için çeşitli konferans ve sempozyumlar düzenlemiş, Demokratik Eğitim kurultaylarında bu konuya ilişkin çalışma atölyeleri kurmuştur. Söz konusu çalışmalardan çıkan sonuçlar doğrultusunda bu konudaki temel yaklaşımımız ile önerilerimiz şu şekilde özetlenebilir:

Temel Yaklaşımımız

- Tek kültür ve tek kimlik yaklaşımı hem bireyin hem de toplumların gelişmesinin ve değişimin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.
- Bütün diller insanlık ailesinin kültürel-dilsel mirasının bir parçası olarak eşit derecede değerlidir. Her dil eşit ölçüde saygıyı ve korunmayı hak etmektedir.
- Anadilinde eğitim temel bir insan hakkıdır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğun "eğitim hakkı ve bu hakkın fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirilmesi gerektiği" (madde 28) vurgulandıktan

sonra eğitimin amaçları arasında, “çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi” (madde 29/a); “çocuğun anne-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşee ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygının geliştirilmesi” (madde 29/c); “çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik, ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhu ile özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması” (madde 29/d) gibi amaçlara da yer verilmiştir. Sendikamız, bu amaçların gerçekleşmesinin koşullarından birisinin de anadili öğretimi ve anadilinde eğitim olduğuna inanmaktadır. Zira eğitim hakkının gerçekleşebilmesinin ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının koşullarından birisi, çocuğun anadilini öğrenmesi, anadiline değer verildiğini hissetmesi ve anadiliyle eğitime başlamasıdır. Eğitimin yukarıda dile getirilen amaçlarına yönelik olarak başarıya ulaşması da aynı şekilde anadiliyle yakından alakalıdır.

- Anadili ve anadilinde eğitim konusunun politik tartışmalara hapsedilmesi, ülkemiz açısından son derece talihsiz bir durum olup, eksik ve yanılgılı bir yaklaşımın ürünüdür. Bu yaklaşım, bireylerin kişilik oluşumuyla, yeteneklerinin ve zihinsel yetilerinin gelişimiyle yakından ilgili olan bir sorunun makul çözümünü geciktirmektedir. Sorunu sadece politik bağlamda ve “güvenlik” düzleminde tartışarak, resmi dil dışındaki anadillere sahip olan ve temel eğitime başladıklarında birden bire başka bir dille karşılaşan ve tanışan öğrencilerimizin yaşadığı travmaya, eğitim hakkına, eğitimde fırsat eşitliğine ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin güvenceye aldığı ilkelere dair bir çözüm üretmek mümkün değildir.

- Eğitim emekçileri olarak birçoğumuz anadili Türkçe olmayan öğrencilerle karşılaştık. Bir kısmımız aynı travmatik deneyimi kendi çocukluğumuzda yaşadık. Kendi tecrübelerimizden de çok iyi biliyoruz

ki, bu durum biz eğitim emekçileri açısından da ciddi sorunlara yol açmaktadır. Meslektaşları yıllık müfredatını tamamlarken, kendisi sene sonuna değin öğrencilerine Türkçe öğretmeye çalışan, bunun dışında müfredatı uygulayamayan eğitim emekçileri hiç de az değildir. Dolayısıyla ülkemizde tek dilli eğitimden kaynaklı bir sorun yokmuş gibi davranmamız mümkün değildir. Biz ülkemizde böyle bir sorun olduğunu kendi deneyimlerimizden çok iyi biliyoruz ve bu sorunun bölünme fobisi ve politik kutuplaşmalar ekseninde değil, başta eğitim hakkı olmak üzere temel haklar ile pedagojik ilkeler ekseninde tartışılarak makul çözüm modellerine ulaşılabileceğini savunuyoruz.

- Eğitim Sen olarak bu sorunun dar politik bağlamdan çıkartılmasının sadece gerekli değil aynı zamanda mümkün olduğunu da öne sürüyoruz. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi dünyanın birçok ülkesinde çok dilli veya çift dilli eğitim modelleri uygulanmaktadır. Ülkemizde de çok dilli veya çift dilli eğitimin, bölücü değil aksine daha birleştirici, bütünleştirici ve toplumsal barışı sağlayıcı olacağına inanıyoruz. Kültürel farklılıkların bir zenginlik unsuru olduğuna, bölünmeyi değil, daha zengin bir birlikteliğin yaratılmasına katkı sunacağına güvenilmelidir. Bu bağlamda ülkemizdeki bütün diller ve kültürler birer zenginlik kaynağı olarak görülmeli ve tanınmalı, demokratik bir ortam ve iklimin sağlanması için iç barışın güçlendirilmesine çalışılmalıdır.

- Çocuğun kendi anadiliyle eğitime başlaması, ülkede kullanılan resmi dili ve hatta başka pek çok dili öğrenmesine ve kullanmasına engel değildir. Aksine, diğer dilleri en iyi şekilde öğrenmenin ön koşulunun, kendi anadilini en iyi şekilde öğrenmekten geçtiği artık genel olarak kabul edilmektedir.

Önerilerimiz

- 1982 Anayasası'nın yerine toplumu bütün dilsel/kültürel çeşitliliği içinde kucaklayacak demokratik bir anayasa hazırlanmalıdır. Yeni

Anayasa'nın eğitim ve öğrenim hakkına ilişkin bölümü, insan hakları ve temel özgürlükler ile çocuk hakları konularında düzenlenmiş uluslararası belgeler dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

- Milli Eğitim Temel Kanunu, Üniversite ve Yüksek Öğretim Kanunu ve Radyo ve Televizyon Kanunu, çok dilli, çok kültürlü toplum gerçeği dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir.

- Devlet, dil konusuna sınırlayıcı olarak karışmayı bir kenara bırakmalı; bunun yanı sıra bütün vatandaşlara anadillerinde ve resmi devlet dilinde bir gelişimi garanti etmelidir.

- Söz konusu dillerin başta eğitim olmak üzere kamusal alanda kullanılabilmesi için gerekli yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır.

- Türkiye'de kullanılan anadillerine ilişkin net bir envanter oluşturulmalıdır.

- İyi bir dil eğitimi için öncelikle öğrencilere nitelikli bir anadili eğitimi verilmelidir.

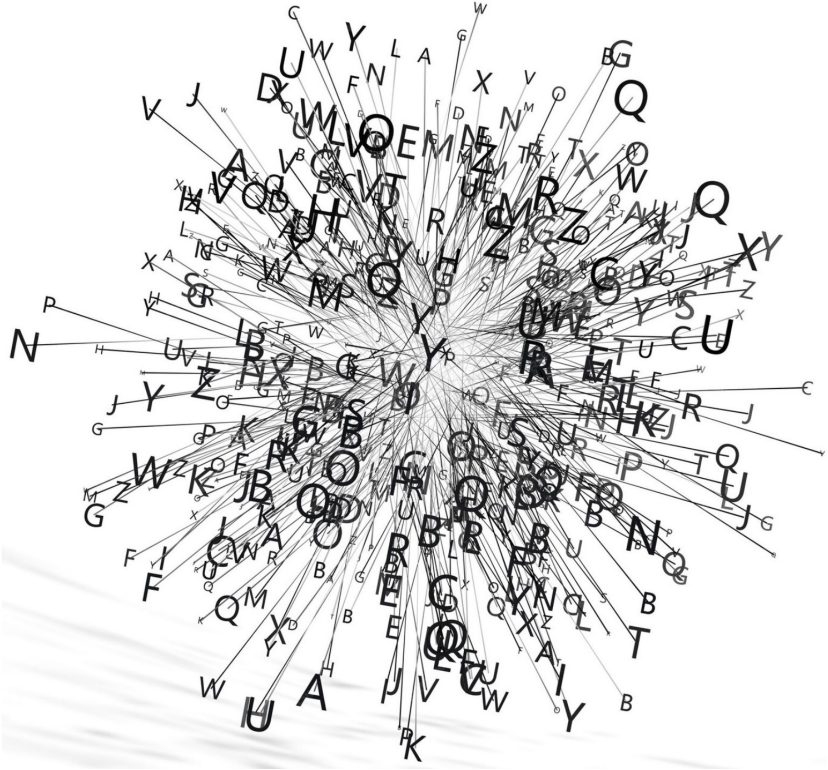
- Okul öncesi dönemde sözlü anlatım, okuma, yazılı anlatım çalışmaları ağırlıklı olmak üzere anadili eğitimi örgün bir çerçevede başlatılmalıdır. İlk ve ortaöğretim kademelerinde bazı temel dersleri de kapsayacak şekilde devam etmelidir.

- Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde özel temsil hakkı verilmesi suretiyle tüzel bir kişilik oluşturulmalıdır. Bu kurum, anadilinde eğitimle ilgili sorunlar hakkında ifade, faaliyet, perspektif, ihtiyaç ve kararların alınıp geliştirilmesi, uygulaması konusunda hizmet alanlarla etkileşimli bir biçimde çalışmalıdır.

- Halk eğitim merkezlerinde çok kültürlü çok dilli eğitim ortamları ve olanakları yaratılmalıdır.

- Edebiyat sanat ve müzik müfredatına ülkedeki farklı etnik ve kültürel kesimlerin ürünleri de konulmalıdır.
- Üniversitelerde ülkede kullanılan farklı anadillerine ve kültürlerine ilişkin anabilim dalları ve enstitüler kurulmalı ya da kurulanlar dâhil bunların sayısı ve etkinlikleri artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbulut, O. (2008), Barış İçinde Birlikte Yaşamının Hukuk Zemini, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Alpay, N. (2007), Dilimiz, Dillerimiz. Uygulama Üzerine Yazılar, İstanbul: Metis yay.

Ayan Ceyhan, M. ve Koçbaş, D. (2009), Çiftkillilik ve Eğitim, Eğitimde Haklar II Projesi, Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi Raporu.

Basque: The Basque Language and Education in Spain, 2nd ed. Regional Dossiers Series, Leeuwarden, MERCATOR, 2005.

Benton, J. (2007), “Küreselleşme ve kendini Yönetme Hakkı: Eğitimsel Bakış Açılıarı”, içinde E. Oğuz ve A. Yakar (yay. haz.), Küreselleşme ve Eğitim, Ankara: Dipnot yay.

Canatan, K. “Avrupa Ülkelerinin Azınlık politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu. İsveç, Fransa ve Hollanda Örnekleri”, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3, Summer 2007, pp. 159–172.

Catalan Language Act, <http://www.faus-moliner.com/_pdf/capsu12i.pdf

Costa, Josep, “Catalan linguistic policy: liberal or illiberal?” Nations & Nationalism, Vol. 9 (3), 2003, s. 413–432.

Concil of Europe, European Charter for Regional or Minority Languages, 2000, http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/1_the_charter/Turkish.pdf

Crystal, D. (2007), Dillerin Katli. Bir Dilin Ölümü Bir Milletnin Ölümüdür, çev. Gökhan Cansız, İstanbul: Profil yay.

Çandar, C. “Kürt kimliği=anadil; anadil=Kürtçe...”, Radikal, 24 Aralık 2008.

Çelik, Z. (2002), Language Engineering And The Formation Of A Nation: Turkey Between 1932-1938, Unpublished Master Thesis, METU.

Darder, A. (1991). Culture and Power in the Classroom. A Critical Foundation for Bicultural Education, Westport, Connecticut. London: Bergin and Garvey.

Devrim, H. “Çok dilli Kanada’daki durum”, Radikal, 5 Mart 2009.

Eğitim Sen, (2005). 4. Demokratik Eğitim Kurultayı. “Eğitim Hakkı”, 1-5 Aralık 2004, Ankara: Eğitim Sen Yayınları.

Genç, İ. “Dil, ana dili ve eğitim üzerine”, *Evrinsel Kültür*, Sayı: 249, Eylül 2012, ss. 24-26.

Göle, N. (2009). İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Metis yay.

İnal, K. “Kürt Sorununun Önemli Bir Boyutu Olarak Dil. AKP Döneminde Kürtçenin Kamusallaşması”, *Eğitim, Bilim, Toplum*, Sayı:37, Cilt: 10, Kış 2012, ss. 76-112.

Kaya, N. (2009). Unutmak mı Asimilasyon mu? Türkiye’nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar, Rapor, Uluslararası Azınlık Hakları Grubu.

Nettle, D. ve Romaine, S. (2001). Kaybolan Sesler. Dünya Dillerinin Yok Oluş Süreci, çev. Harun Özgür Turgan, İstanbul: Oğlak yay.

Oran, B. “Fransa’da yargı, eğitim ve dinde durum fevkalade bölücü!”, Radikal, 10 Eylül 2009.

Radikal, “Diyarbakır’da ‘Kürtçe’yi seçen de öğretene de az”, 18 Eylül 2012.

Radikal, “Kürtçe, Abhazca ve Adigece müfredatı”, 14 Eylül 2012.

The Statute Of Autonomy Of The Basque Country, <www.basques.euskadi.net/t32-448/en/contenidos/informacion/estatuto_guernica/en_455/adjun-tos/estatu_i.pdf>

Yağmur, K. “Türk öğrenciler arasında dil kullanımı, tercihi ve Türkçenin Hollanda’daki gücü”, http://www.turkce-icin-el-ele.nl/tanitim/turkce_icin_el_ele-2.doc.

1978 İspanyol Anayasası, <http://www.servat.unibe.ch/icl/sp00000_.html>

NOT:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....